

Cumhuriyet

P A R A S I Z E K

KITAP

İlhan Berk

İlhan Berk'le şiiri ve şiirinin kaynakları üzerine...

'Karşı, hayır diyen biridir şair'

İlhan Berk'in şiirleri Adam Yayınları'nca düzyazıları ise Yapı Kredi yayınlarıncası basılıyor.

Geçtiğimiz aylarda dört kitabını yayımladı bu yayınevleri; "Deniz Eskisi-Şiirin Gizli Tarihi", "Dün Dağlarda Dolaştım Evde Yoktum", "Elyazılarına Vuruyor Güneş" ve "Bir Uzun Adam". İlhan Berk'le son kitabı ve şiiri üzerine konuştuk.

SEMİH KAPLANOĞLU

- 'Kül' kitabınız Habi'l'se; bu kitap Kabil; "Ölüme o büyük tümceye çalışacağım" diyorsunuz. Dirime bir ayrıç koyup kitabın ikinci şiirinde... Kül'de "Ölüm seyredildi"! Sorulacak bir sorunuz, verecek bir cevabınız var mı?

- Ben 'Dün Dağlarda Dolaştım Evde Yoktum' u okuyacaklardan olsa olsa Ludwic Wittgenste'in şu sözlerini

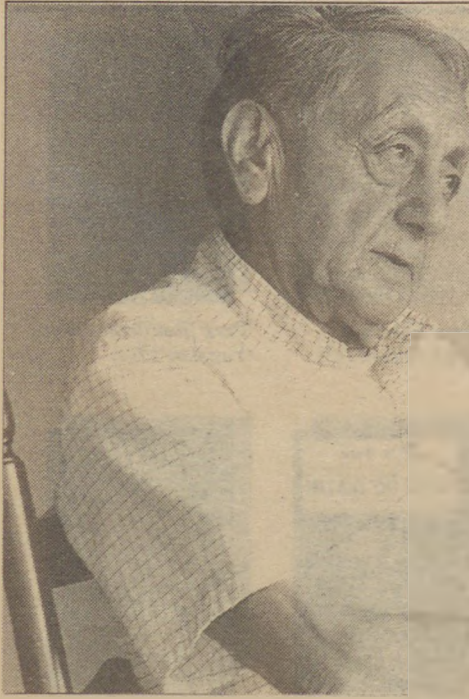
okumalarını isterim: "Benim tümcele- rim şu yolla açılmayıcıdırlar ki, beni anlayan, sonunda bunların saçma ol- duklarını görür -onlarla-onlara tırma- narak- onların üstüne çıktığında. San- ki üstünde tırmandıktan sonra merdi- veni devirip yıkması gerekir." (Çevi- ren: Oruç Aruoba)

Bunu kitaba bir yaklaşım olarak önermek isterim; anlamak için değil. Anlamak benim değil, onların soru- nu. Herkes ne isterse onu anlasın. Bu yüzden de bütün bu sorularınızı yanıtlarken açıklamalardan kaçacağım, baştan söyleyeyim. 'Kül'ü dirimin bir kitabı olarak görürsek (ki içinde ce- hennemi taşır o, Bir Yüzün Tarihi'ne bakılırsa) Habi'l'dir. Giderek de dışı- dir. Bu kitap ise Kabil'dir, evet. Ölüm seyredilmez; yaklaşılır ona, dokunu- lur. Tanı alanına girer nerdeyse. Ha- bil'in de üstüne çöreklenir. Yaşamak her şey değildir diyordur nerdeyse. Hiç değilse sorgulanır ölüm. Ayrıç içine alınır, ilk görülüyor, biliniyor- muş gibi de bir 'ödev' gözüyle görü- lür, yaklaşılır ölüme. Ama asıl da dü- şünmeye bir çağrıdır, derim. Günde- me girer. Ama bir tanı, bir dokunma çalışmasıdır bu. Sözcük olarak ele al- mak (sözcükler varlıklarının ayırımına dokunma ile varılır) yerini saptama, bilme. Ölümü yalnız felsefecilere bı- rakmamak (şiirin konaklarından biri- dir çünkü ölüm), yeni alanlara çağır- mak. Hem sorulacak, hem de yanıtla- nacak bir konum kazandırmak. Bu- luşmadan. (sözcük tam yerinde.)

- Yeryüzünün belleğine, doğanın var- sa tarihine, gövdeniz, başka gövdelere, kayalara... Yeryüzünde sözcüklerin be- nüz imleyemediği, insanın yaptığı görün- tülerin tarif edemediği... Başlangıçta da, sonda da, şimdi de betimlenemeyenlere mi vuruldunuz? "Korkunçluk bunda!"

- Rimbaud, 'Bilinmeyi ortaya çı- karmak...' der. Bunu düşünür her şa- ir. Ama bir yalvaç tavrıyla değil, gene bir felsefeci; bir düşünür olarak da de- ğil elbet. Bir şair, bir insan olarak... Tırmanınca, varınca da merdiveni de- virerek; geride yalnız bir iz bıraka- rak.. (Kanit değil, diyecektir Char) bilinmeyene uzanma, yaklaşma, ya- naşma (dokunma da diyebiliriz). Nesnelere bir yolculuğa çıkma da di- yebilir buna. Ama 'Askelopis' şiirinde dediğim gibi: 'Ama görünmeyen de yoktur.' Bir şaire nesnelere yeter. Onla- rı anlamaya çalışmak her şair gibi be-

nim de işimdir. Hem nesnelere bildiğimizi söyleyemeyiz, böyle bir söz çok su götürür. Adlandırmakla yetinmişiz onları. (Adlandırmak ise ölümdür, biliyoruz.)Bilmiyoruz nesnelere. Yalnız görüyoruz. Bir çakıl taşı gizler yumağıdır. Anlatamadığımızdır, söyleyemediğimizdir nesnelere. Rimbaud nesnelere gördü, tanıdı. Daha ötesine de gitmek istedi. Bunu bir görev bile bildi. Bana bu görünen dünya yeter. Onu bir söyleme dönüştürmek, söylemek yapmak, budur benim işim. Bunu tek tanrı olan dille yapar. Dünyayı dilin sınırladığını, dünyanın sınırları dediğimiz şeyin dil olduğunu biliyoruz artık. Ama sözcüklerin dünyayı gerçekten de gördüğünü, algıladığını, betimlediğini söylemek de zordur: 'Bir harita arazi değildir.' Hem böndür sözcükler. Kendi dışına çıkmayı göze alamazlar, azla yetinirler. Fırtınalara, kasırgalara kaparlar pencerelerini. Yerlerinden oynatılmadıkça, çamurlarda belenmedikçe, yeraltlarına girip çıkmadıkça, rüzgârlara tutulmadıkça bir işe yaramazlar. Tek anlamda diretirler. Yan anlamlarını göstermekten, açmaktan çekinirler. Gösterdiklerinin dışındaki her şeye kapalıdır. Söylenmeze, anlatılmaza, betimlenmeze yanaşmalar. Renklerin dilinin sözcüklerin dilinden daha bayındır, daha görkemli olduğunu Rimbaud buldu. Sözcükler Aztekler için 'siyah' rengin hem karanlığı, hem soğuğu, hem ölümlü, savaşı, hem de kuraklığı simgelediğini bilmezler. Duygulara, duyumlara açılmaya, onlara yeni bir anlam vermeye çalışmazlar; bilmedikleri her şeye gözlerini kaparlar. Şairler sözcüklerin bütün bu bölnlüğünü, bağnazlığını, (evet bağnazdırlar da, 'arzunun karanlık nesnesi' ne yüz çevirirler), bas-

kıcılığını, anamalcılığını (anamalcıdırlar da) bilirler; bu yüzden yeni sözcükler, yeni diller peşindedirler. Ömürlerini vermişlerdir sözcüklere gene de. Elbet sözcüklerinden adla-

rından sıkıldıkları, adlarını sevmedikleri olmuştur. Su, adını sevmediğini hep söylemiştir bana. Güneş de. Evet, betimlenemezlerde, anlatılmazlarda, söylenmezlerde gözüm. Sözcüklerle

İlhan Berk

■ Türk şair (Manisa 1918). Gazi Eğitim Enstitüsü Fransızca Bölümü'nü bitirdi (1945). Ortaokullarda Fransızca öğretmenliği (1945-1955), Ankara'da Ziraat Bankası Yayın Bürosu'nda çevirmenlik (1956-1969) yaptı; emekliye ayrıldı. Başlangıçta toplumcu anlayışla büyük kentin hareketli yaşamını, işçileri, kırsal kesimde tarım emekçilerini anlatan; yaşama, dünyaya beslediği sevgi, umut ve coşkuyu yansıtan şiirler yazdı. Özgürlüğü, eşitliği konu edindi: İstanbul (1947- "Mitologyalar" adlı bölüm eklenerek İstanbul kitabı (1980) adıyla yapılan yeni basımı Behçet Necatigil Ödülü'nü aldı.) Günaydın Yeryüzü (1952), Türkiye Şarkısı (1953), Köroğlu -destanı (1955). "İkinci Yeni" şiir anlayışının geçerli olduğu dönemde şiirin işlevini, şiirde anlamın önemini daha farklı biçimde değerlendirdi. "Güzelliği sadece görüntüye, benzetmeye, giderek dile dayanan" bir şiiri savunurken "öykülü şiire" karşı çıktı. Çeviriler yaparak, antolojiler düzenleyerek Türkiye'de tanınmasına yardımcı olduğu çağdaş Batı şiirinden - Arthur Rimbaud'dan

seçme şiirler (1962), Dünya Edebiyatında Aşk Şiirleri (1962), Dünya Şiiri (1969)- etkiler aldı; anlam ve imge konularını bu örneklerin ışığında yorumladı: "Çağdaş şiir, yeni çeşitli güzelliklerin üzerine kurulu bugün. Ezra Pound'da görüntü, karanlık; Saint-John Perse'de dil, anlatım; Char'da usdışılık başta geliyor." Bu dönemdeki şiirlerinde - Galile Denizi (1958), Çivi Yazısı (1960), Otağ (1961), Mısırkalyonniği (1962)- tarihsel kaynaklarla (İncil, Homeros, Mezopotamya ve eski Mısır uygarlıkları) ilgili imgelemlere geniş yer verirken Beyoğlu'ndaki azınlıkların yaşamını, İstanbul ve Ankara sokaklarından izlenimleri, cinsellik, doğa, sıkıntı, yalnızlık, ölüm temalarını işledi. Kül (TDK

savaşım bundan.

- "Benzetmelerin sonu dünyanın sonudur!" Şiir için de mi? Anlamın yerine neyi oturtuyorsunuz? Şeylere adlar koymasaydık, zamana ölçmeseydik, hayvanları evcilleştirmeseydik, hafifler miydik? Şair, yoksulluğumuzu ve çaresizliğimizi, dilbilgisini, fen bilimlerini, matematiği ve bir sürü "işe yarar şeyi" reddettiği için mi bugünün cennetinden kovuldu? O yasak elmayı ısırmak sadece başka şairlere mi kaldı: "Bana öyle geliyor ki, olmadığım yerde mutlu olacağım hep. Baudelaire". Size de mi öyle geliyor, öyle geldi?

- 'Benzetmelerin sonu dünyanın sonudur' derken benzetmelerden kurtulamayacağımızı anlatmak istiyorum elbet. Bu, öte yandan, sözcüklerden kurtulamayacağımızı da söylemektir. Hem: 'İm Ad Değildi Daha'da ne diyorum: 'Sözcükleri kaldırın, dünya durur.' Evet, gene sözcüklere dönmek gerekiyor, ama dönmeyeceğim. Şairi bu dünyanın dışına atan nedene gelmek isterim. Şairi dışlayan yalnız siyasal iktidar değildir. Her türlü iktidar şairi dışlamıştır. Karşı, hayır diyen biridir şair. Hem yalnız siyasal iktidarın değil (siyasal iktidarın şairi dışlaması

ödülü 1978), Deniz Eskişi (- Yeditepe şiir armağanı- (1982) vd. gibi yapıtlarında bu içeriği özellikle doğaya daha geniş yer vererek zenginleştirdi. Sanat adamlarını (Nigari, Aşık Veysel), yapıtları (Mai ve Siyah), nesnelere (kurşunkalem), bitkileri (ebegümeci), kentleri (İstanbul, Halikarnassos), doğayı (yeryüzü, dağ) ayrıntılara yer vererek tanımlayan, çağrışımlardan yola çıkarak yorumlayan ürünler ortaya koydu.

Başlangıçta, şiirini birbiri üzerine yığılan uzun dizelerle kuruyor, destansı bir söyleyiş yolu izliyordu. İkinci Yeni'nin, dize işçiliğine önem veren anlatım özelliğini daha sonraki dönemlerinde de sürdürdü. Yer yer düzyazı anlatımına da başvurdu. Şifalı Otlar Kitabı (1982), Galata (1985) gibi yapıtlarını şiirsel düzyazıyla kaleme aldı. Şiir üzerine düşünceleri ve gezi izlenimlerine Elyazılarına Vuruyor Güneş (1983) adlı güncesinde; öz yaşam öyküsünde Uzun Bir Adam (1982) adlı kitabında yer verdi. Bütün şiirlerinden yaptığı seçmeler Kitaplar Kitabı (1961) yapıtıdır. Güzeli Irmak adlı şiir kitabıyla 1988 yılında Sedat Simavi Vakfı Ödülü, 1993 Edebiyatçılar Derneği Onur Ödülü (Altın Madalya) aldı. ■

onurudur onun, yılmaz ondan, dahası baskı, umutsuzluktur şairi büyüten, besleyen), toplumların, insanların da dışladığı biridir. Şairlik bir meslek değildir onun gözünde, bunun içinde bir yeri yoktur. Şiir insanların gözünde bir işe yaramaz, hiçbir şeyin de elinden tutmaz bir şeydir. Şairin asıl tragedyası siyasal iktidarın baskısından, ölümler kotarmasından çok, bu kokuşmuşluk-tandır. Baudelaire, Rimbaud bu kokuşmuşluğa başkaldırmışlardır. Baudelaire'in 'Olmadığım yerde mutlu olacağım' sözünü bütün şairlerin duyduğu bir gerçektir. Rimbaud'nun 'Ben bu dünyada olmadım' demesini de. Toplumların, insanların gözünde şair olmak bir çeşit kabul edilmez olmaktır.

- 'Anladım ama yalnızlığım sürüyor diyorsunuz. Dünyadan sıkıldınız mı?

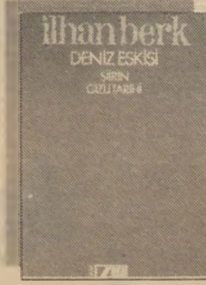
- Benim sıkıntım kokuşmuşluk, dünya değil. 'Bizim olan gidiyor bizden' diyor Rilke. Sorun bu. Yalnızlığım, gövdemden (o zindandan) gelmiyor.

- Yokluğunuzu kuracak mısınız? Kurabilir misiniz?

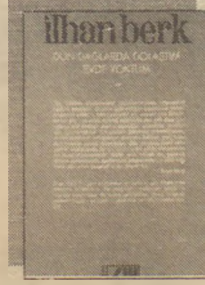
- Düşündüm diyemem, düşünmedim de. Günsökümleri, günbatımlarını aşmaz.

- "Dün dağlarda dolaştım evde yoktum"u, başlangıçtan bugüne kurduğunuz şiire iç bükey bir ayna tutmuşsunuz gibi gördüm; anladım. Burda durdum ve düşündüm, kitap; bütün kitapların kadavrası! İç konstrüksiyonu... Yapıtın anlamıyla dünyanın anlamı aynı anlam mıdır? Şiirde de, resimde de, sinemada da tersine çalışır bunlar... Birbirlerine hâkim olmak isterler değil mi? Değil mi ki şiir, yeryüzünün anlamından daha çoktur! Ona karşıdır! Ve kendi yerçekimini, dağlarını, düzlüklerini, sularını, havanlarını, bitkilerini kurduğu ölçüde şiir; yeryüzünü yenmiş midir mi onu daha yaşar mı kılmıştır? Ve şairini daha mı yalnız ama daha cesur içgüdülerle mi donatmıştır? Şair şiirini enlemesine ve dikeyine yaydıktan bir tane, kavuşturduktan, yeryüzüyle, insanın bildikleriyle arasındaki o ince köprüleri de alaşağı etmez mi? Şair bunun için yaşar.

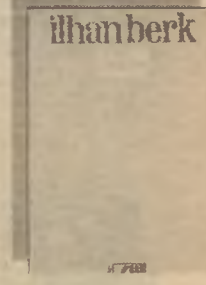
O yüzden de keskin ve kesif bir saçma, yetkin bir şiirin karşılığıdır. Yeryüzünü çoğaltmaz, arındırır. İlk korkulara, ilk çaresizliklere, ilk yalnızlıklara götürür. Anlamın ve sözcüklerin olmadığı anı çarpar, çoğaltır, sürdürür. Ağacın ağaç, suyun su, göğün gök, sesin ses olmadığı zamanlarda, dünya saçmadır. Bu kitap; "Dün dağlarda dolaştım evde yoktum" sizin anlamla çekişmenizin, yeryüzü ve sözcüklerle tepişmenizin ve yeryüzünü tabii insanlar bugüne kadar ne eklemişse, yazmışsa, konuşmuşsa, adlandırmışsa, karşınıza aldığımız bir yapıt mı? Doğum da, ölüm de aynı saçmalık mı diyor sunuz?

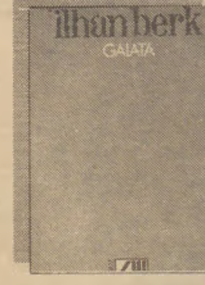
Deniz Eskişi-Şiirin Gizli Tarihi/ İlhan Berk / Adam Yayınları/128s.

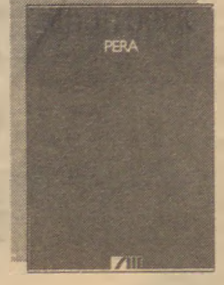
Dün Dağlarda Dolaştım Evde Yoktum/ İlhan Berk/ Adam Yayınları/96 s.

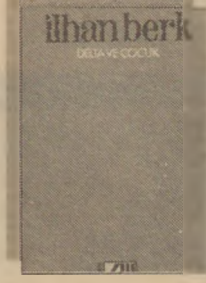
Güzel İrmak/ İlhan Berk/ Adam Yayınları/ 88 s.

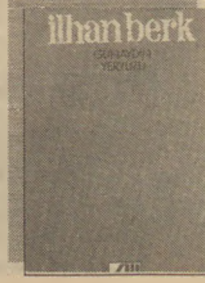
Galata/ İlhan Berk/ Adam Yayınları/212s.

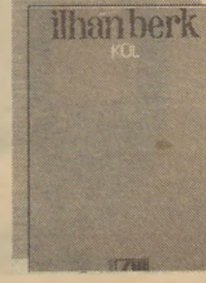
Pera/ İlhan Berk/ Adam Yayınları/196 s.

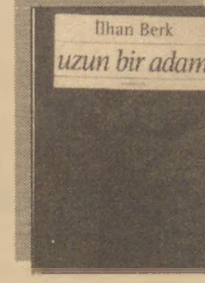
Delta ve Çocuk/ İlhan Berk/ Adam Yayınları/ 124 s.

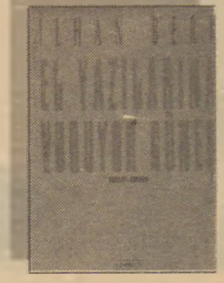
Günaydın Yeryüzü/ İlhan Berk/ Adam Yayınları/176 s.

Kül/ İlhan Berk/ Adam Yayınları/136 s.

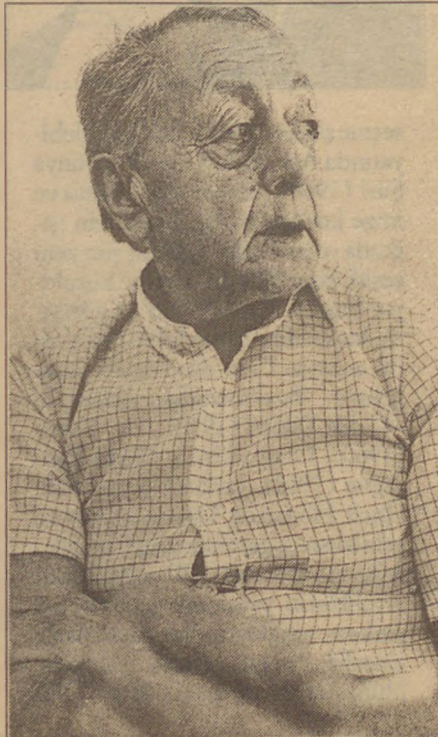

Uzun Bir Adam/ İlhan Berk/ Yapı Kredi Yayınları/88 s.

Elyazılarına Vuruyor Güneş/ İlhan Berk/ Yapı Kredi Yayınları/176s.

- Her şeyde anlam aramak sayrılığı-mız var. Gazali, 'Bak karıncalara! Bak şu sinek cinsinden olan arıya!' der. Ve kapatır. Çehov da: 'İşte yağmur yağıyor!' der. Her şeyde anlam arayanlara karşı da (ne denli sıkılmış olmalı ki): 'Anlamı ne bunun?' diyecektir. Anlamsız hiçbir şeyi göremiyoruz. Dünya vardır. Bundan daha büyük anlam olur mu? Ona bunun dışında bir anlam biçmeye kalkmayalım. Dünyanın kendini aşan bir anlamı yoktur çünkü. Şiir dünyayı değiştirerek ona bir anlam kazandırır. Bunun dışında dünyanın bir anlamı varsa 'anlam taşımama' anlamıdır

bu. Şairin usla ilgisi dolaylıdır. Uzak-tan bakar ona. Octavio Paz, 'Şairin düşünceleri yoktur' sözünü boşuna mı etmiştir? Usla ilgisi olmadığı gibi, mantıkla da (o canavar) ilişkisi yoktur. Şiir her şeye karşıdır, en başta da usa: 'Kar İngilizdir' (Snow is English) diyor, şair Gomringer. Usla ilgisi nedir bunun? Her şeye karşı olmaktır bu. Başta da usa. Anlama da aykırıdır hem. Saçma'dır, düpedüz. Ama saçmanın an-

lamsızlık olmadığını da bilmeliyiz. İkinci anlamdır saçma. Sözcüklerin nesne ile olan bildiğimiz bağlarını kopararak, anlamsızın anlamının yöresinde dönmedir bu. Çokanlamlığın kapısını 'tıkatmak' da diyebiliriz buna. Sözcüklerin bu değişimlerinin bir anlamı vardır elbet: 'Yaşamsal ereklilik' bir anlam taşımıyor. Neden budur. Şiir işte bunun altını çiziyor. ■

"Ağaçlardan arkadaşlarım oldu"

'Adlarla doldurdum sessizliği.' Şeyleri kodladım. Gökyüzünün, ağaçların çocukluğunu bilirim. Ağaçlardan arkadaşlarım oldu. Hâlâ da var. Samanyolunu anlamadım. Sayıları da. (Sayılar daha bulunmamış gibi davranıyorlardı.) Yalnız sekizle (5 + 3) içli dışlı oldum. (Kim olmamıştı ki?) Biraz da sıfırla (Sıfırın bulunması kolay olmamıştır.) Üç için çok kötü şeyler söylenmiştir. Niçin? Bilmem. Bilmek sayıdır. Bir de biri tanıdım. Bir ile düşünülüyor. Bazı sayılar suçlu doğmuştur. Bir, bunlardan biridir. Anlamadan sevdim taşları. Çakıltaşının adıyla biçimi arasında hiçbir ilişki kurulamamıştır. Oltu taşının geçişini bulamadım. Olsun. Gizem her şeydir. Kimi sessiz harfleri sökemedim. (Harflerin tını sessiz harflerde gezer. Kızılderililer bilir bunu.) Kuşlarla gittim geldim. Kuşlar sayıları bilmez, yusufcuk hariç. Doğa'da atların düş görmediğini anladım. (Homeros'da atlar ağlar.) Yürürken gördüm dağları. Dağlar yürürken düşünüyorlardı. Tanımak usu durduruyor. Dünya bizindir! diye konuşuyorlardı aralarında sümüklüböcekler. Anladım diyemem. Anlamadım da. Sümüklüböcekleri okumalı.

Sen ırmaklardan söz ederken konuşuyor ırmaklar, otlar gözlerinde. Zaman bir izdüşümdür. Bir yerlere yaz bunu. Tinin dışarıya penceresi olmadığı doğru değildir. İsa'nın hayaleti hâlâ dünyanın üzerinde dolaşiyor. (Yalnız soruyorum. Sormak için yazar insan.) Gençliğini bilmeyen sabah tökezler. Gül ki adıyla vardır. Taş adını yüzü bulununca aldı. (Duvarcıların avcunda taş bunun için döner durur.)

Ben senin gözlerine dönmek istiyorum. Sonra da... Sonra diye bir şey yoktur. Tarih dışıdır, sonra.

